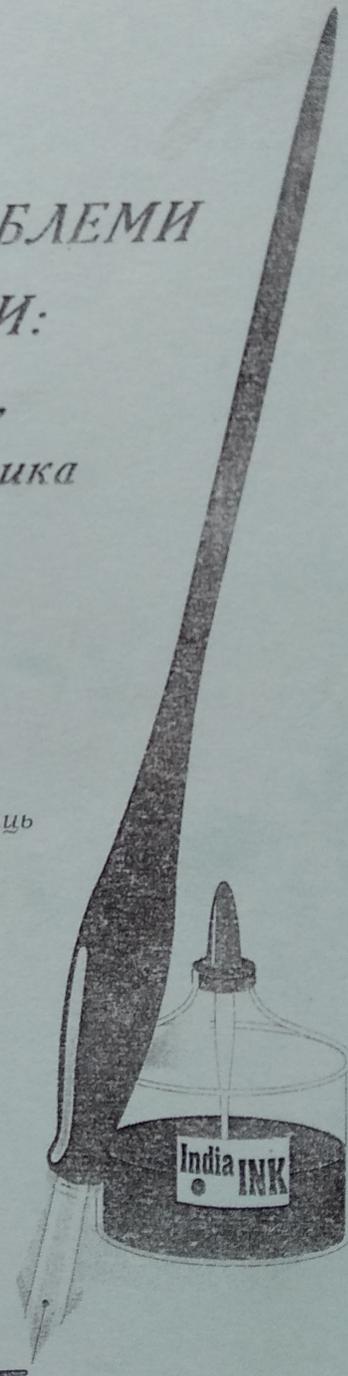

*АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПЕДАГОГІКИ:
методологія,
теорія і практика*

*Збірник наукових праць
випуск 1*

Горлівка-2004

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГОРЛІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
ІНСТИТУТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

*АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПЕДАГОГІКИ:
методологія, теорія і практика*

*Збірник наукових праць
Випуск 1*

Горлівка-2004

УДК 37.013
ББК 474.20
А43

А43 Актуальні проблеми педагогіки: методологія, теорія і практика: Збірник наукових праць. Випуск 1. – Горлівка: Видавництво ГДПШМ, 2004. – 214 с.

ISBN 966-8469-21-6

Збірник присвячено дослідженню актуальних проблем теорії і практики екологічної освіти в школі та вищому педагогічному закладі.

Для науковців, викладачів ВНЗ, аспірантів, студентів педагогічних навчальних закладів, учителів загальноосвітніх шкіл.

ББК 474.20

А43 Актуальные проблемы педагогики: методология, теория и практика: Сборник научных работ. Випуск 1. – Горловка: Издательство ГДПШМ, 2004. – 200 с.

Сборник посвящен исследованию актуальных проблем теории и практики экологического образования в школе и высшем педагогическом заведении.

Для научных работников, преподавателей ВУЗов, аспирантов, студентов педагогических учебных заведений, учителей общеобразовательных школ.

Рецензенти: Шевченко Г.П., член-кореспондент АПН України, доктор педагог. наук.
Крисяченко В.С., доктор філософ. наук, професор.

Редколегія: Алфімов В.М. – доктор педагогічних наук, професор, Євтух М.Б. – академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор, Плахотник О.В. – доктор педагогічних наук, професор, Ротерс Т.Т. – доктор педагогічних наук, професор, Тарасенко Г.С. – доктор педагогічних наук, професор, Шевченко Г.П. – член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор, Червонецький В.В. – кандидат педагогічних наук, доцент (відповідальний редактор), Шатохіна Т.В. – кандидат педагогічних наук, доцент, Марченко Г.В. – кандидат педагогічних наук, доцент, Слепухов М.І. – кандидат педагогічних наук, доцент, Глазиріна В.М. – кандидат педагогічних наук, доцент.

Друкується за рішенням Вченої ради Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов. Протокол № 3 від 27.10.2004

ISBN 966-8469-17-8

© ГДПШМ, 2004

Бартенєва І.О.
м. Одеса (Україна)

УДК 37.033

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ШКОЛІ ЯК СКЛАДОВА ЕКОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНОЇ ПЕДАГОГІКИ

За останнє десятиліття термін «екологія» набув широкого розповсюдження. Досить часто мова йде про екологізацію всіх наук, екологічність виробництва, екологію промислових комплексів, різноманітних живих систем і навіть про «екологічного героя» у художній літературі. Тому сучасні екологічні проблеми значно впливають на педагогіку і систему освіти.

Провідною метою екологічної освіти є формування у людини не тільки відповідних знань і умінь, але й певних якостей особи. Необхідно формувати екологічну свідомість, екологічну культуру, які покликані регулювати всю діяльність і поведінку сучасного покоління. Необхідною умовою формування екологічної культури є усвідомлення соціального замовлення взаємостосунків людини з природою.

Уміння прогнозувати віддалені наслідки втручання у природні взаємозв'язки становить необхідний напрямок екологічного виховання. Наукові знання допомагають передбачати наслідку впливу людини на природне довкілля, розкривають її обмеженість у ставленні до природи тільки як до джерела матеріальної користі. Людина повинна оцінити роль природи в розвитку різноманітних здібностей особи у задоволенні власних потреб. Провідними у даному випадку мають стати духовні потреби, особливу роль у розвитку яких відіграє звернення людей до безпосереднього контакту з природою, необхідного для морального, естетичного, інтелектуального збагачення особистості.

При підготовці статті використовувались результати досліджень у галузі екологічної освіти, висвітлені в роботах Л. Бегеки, І. Зверева, А. Захлебного, Л. Симонової-Салеевої, О. Плахотник, Н. Пустовіт, Г. Пустовіт, Г. Тарасенко, В. Червонецького.

Мета статті полягає в тому, щоб показати можливості й шляхи формування екологічного мислення в учнів загальноосвітніх шкіл у процесі розв'язання математичних задач екологічного змісту.

У Концепції екологічної освіти в Україні загальноосвітній школі відводиться головна роль в екологічній підготовці молодого покоління. Вимога, що висувається перед шкільною екологічною освітою, полягає в тому, щоб виховати особистість з новим екоцентричним типом мислення й свідомості, високим рівнем екологічної культури.

1. Бережной А.И., Томина Л.Д. Экологические проблемы в преподавании курса химии для студентов первого курса Московского государственного открытого университета // Известия Академии Промышленной Экологии. – 2001. – №1. – С.89-93.
2. Біонеорганічна хімія: Програма для вищих аграрних закладів освіти. - К.: Аграрна освіта, 2000. – 14с.
3. Буринська Н.М. Екологічна складова у змісті шкільної хімічної освіти // Біологія і хімія в школі. – 1998. - № 1 – С. 18-20.
4. Власенко О.Г. Завдання екологічного змісту в курсі хімії: Навчальний посібник. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2004. – 94 с.
5. Макареня А.А., Суртаева Н.Н. Непрерывная экологическая подготовка студентов в дисциплинах химического цикла // Содержание и формы экологического образования в педвузах: Мат. II респуб. совещан.-семинара. – Пермь, 1990. – С. 159-160.
6. Мітрясова О.П. Хімічні основи екології: Навч. посібник. – Київ; Ірпінь: ВТФ “Перун”, – 1999. – 192 с.
7. Назаренко В.М. Экологизированный курс химии: от темы к теме // Химия в школе. – 1995. - №2. – С. 29-33; №5. – С. 35-40; - 1996. - №1. - С. 29-36; №2. – С. 31-35; №4. – С. 36-39.
8. Неорганічна хімія: Програма для вищих аграрних закладів освіти. - К.: Наук. методич. центр аграрної освіти, 1998. – 12с.
9. Салишев В.Г. Экологический аспект изучения органической химии в пединституте // Экопедагогика: состояние, проблемы, перспективы: Материалы междунаро. науч.-практич. конф. – Минск, 1995. – С. 60.
10. Самойленко П.В. Узагальнення екологічних знань у курсі хімії / Біологія і хімія в школі. – 1996. - №1. – С. 16-19.
11. Степановских А.С. Экология: Учебник для вузов. – М.: Юнити-дана, 2001. – 703 с.
12. Ясинська А.М. Основи хімічної екології. Посібник для вчителів: 8 клас. – К.: Абрис, – 1999. – 88 с.

АНОТАЦІЯ

Автор статті зосереджує увагу на проблемі екологізації навчальних дисциплін хімічного циклу у вищій школі як дієвого засобу підвищення еколого-професійної підготовки майбутнього учителя хімії.

The author of the article concentrates his attention on the problem of ecologicalization of higher school subjects of the Chemistry set as an active way of improving ecological and professional training of future teachers of Chemistry.

Денисюк Н.В.
м. Рівне (Україна)

УДК 37.033

ЕКОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – ШЛЯХ ДО БЕЗПЕЧНОГО МАЙБУТНЬОГО

Сьогодні існує визнана багатьма вченими міжнародного рівня концепція зміни типу взаємодії людства з навколишнім середовищем шляхом радикальних реформ. Ця концепція позначається як „концепція усталеного розвитку цивілізації” [1, 284].

Термін „сталий розвиток” введений у доповіді Комісії Брундтланд, коли почалися пошуки виходу з екологічної кризи. Найважливішою віхою на цьому шляху була відома конференція в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), після якої цей термін почав широко обговорюватись у науковій та публіцистичній літературі та міцно укорінився в світових комунікаційних засобах. У російське, а згодом і в українське, інформаційне середовище він увійшов з перекладом книги „Наше общее будущее” (1989 р.). У цьому виданні англійський термін „sustainable development” був перекладений російською мовою як „устойчивое развитие” і відповідно українською – „сталий розвиток”.

Однак, як вважає більшість українських аналітиків, цей англійський термін краще передати як „гармонійний розвиток” або „збалансований розвиток”, „екологічно безпечний розвиток”, що повніше відповідає визначенню, даному Комісією Брундтланд: „sustainable development – це такий розвиток, який задовольняє потреби нинішнього часу і не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби” [2, 102].

При підготовці статті використовувались публікації українських і зарубіжних вчених, що присвячувались питанням екологічної освіти: М. Кисельова, В. Деркача, А. Толстоухова, В. Данилова-Данильчана, К. Лосева, Дж. Свана, В. Степа, О. Плахотник, Г. Тарасенко.

Мета статті – зосередити увагу на гендерних особливостях сприймання проблем довкілля та їх урахування у формі екологічної свідомості в процесі навчально-виховної роботи школи.

Концепція сталого розвитку розглядається ученими світу як стратегія переходу до нового типу цивілізації, засіб подолання екологічної кризи й інших глобальних проблем.

Новий тип взаємин у системі „природа-суспільство” вимагає відповідної освіти. Оскільки концепція сталого розвитку містить екологічну складову, то і екологічна освіта має зазнати певних змін, тобто переорієнтуватись на сприяння сталому розвитку та вирішення питань навколишнього середовища.

Численні соціологічні й педагогічні опитування свідчать про те, що переважна більшість людей прагне жити у чистому незабрудненому довкіллі, вживати якісні продукти харчування, чисту воду, дихати чистим повітрям. Проте виявилось, що відповідальність за забруднення довкілля і його збереження громадяни покладають на інших, а саме: промисловість, транспорт, сільське господарство. І фактично не усвідомлюють власної причетності до справ забруднення і збереження навколишнього середовища.

21,7% опитуваних жінок і 24,2% чоловіків перекладають свою відповідальність за збереження природи один на одного. Ця тенденція більше спостерігається у чоловіків. Проте, порівняно з чоловіками, менший відсоток жінок вважає, що відповідати за стан довкілля має як жінка, та і чоловік (див. табл. 1).

Показники сприйняття населенням відповідальності за стан довкілля залежно від статі

Таблиця 1

Заняття		Відповідь			
Як Ви вважаєте, хто бере на себе більшу відповідальність за стан довкілля – чоловік чи жінка?		жінка, %	чоловік, %	чоловік і жінка, %	ніхто, %
Стать	Жінки	48,7	21,7	28,7	0,9
	Чоловіки	24,2	45,8	30,0	-

З'ясувалось, що 78,3% респондентів жіночої статі, які не сортуєть побутове сміття, 2,6% не хочуть себе „переобтяжувати”, а 14,8% - не визначились (табл. 2). Це свідчить про недостатнє розуміння жінками проблем навколишнього середовища, зокрема проблеми побутового забруднення природи.

Поводження населення з відходами як вторинною сировиною

Таблиця 2

Заняття	Чи сортуєте Ви сміття?		Чи хотіли б Ви, щоб у Вашому мікрорайоні був впроваджений метод сортування ТПВ?					
	Відповідь		жінки			чоловіки		
Стать	жінка	чоловік	так, %	ні, %	не знаю, %	так, %	ні, %	не знаю, %
Так	21,7	19,6	20,8	0,9	-	17,8	0,9	0,9
Ні	78,3	80,4	60,9	2,6	14,8	69,2	5,6	5,6

Близько половини ТПВ є вторинною сировиною, яка може бути зібрана і знову використана у виробництві. Отже, шляхом виокремлення з ТПВ вторинної сировини можна призупинити згубний вплив на довкілля, до якого причетна кожна людина, особливо жінка, яка є господинею, вихователькою в сім'ї, від прикладу якої залежить поведінка її дітей в повсякденній діяльності.

Результати педагогічного дослідження показали, що 32,5% дівчат підліткового віку викидають речі, які з різних причин уже не використовуються, і 20% визнають, що ці речі можна перешити і виготовити інші, які будуть виконувати нову для них роль.

Лише 45% опитаних дівчаток навели приклади відходів, які розкладаються в природі. 15,6% вважає, що всі відходи розкладаються в природі і мотивами були – „все так зроблене, що через деякий час може розкластися”, „все перегниває і входить у землю”. У той же час учениці наводять приклади зі свого життя, в яких простежується обізнаність, але без усвідомлення свого внеску у збереження природи. Наприклад: „Всі відходи з комбінатів і заводів Рівного розкладаються в річці Устя”, „Коли я виношу сміття і віє вітер, то воно розлітається і його ніхто не збирає, воно залишається в природі”, „На нашому городі постійно валяється різне сміття і мама заставляє мене його збирати” і т.д. Наведені дані свідчать про істотний розрив між наявними екологічними знаннями та вмінням актуалізувати їх у певних ситуаціях повсякденного життя.

Особливо тривожить те, що 80% жінок майже не турбуються про безпечність для здоров'я різних товарів (табл. 3). На нашу думку, ця безтурботність виявляється не тільки при купівлі товарів широкого вжитку, а й при споживанні продуктів харчування. У цьому відношенні виявилось, що чоловіки більш піклуються про своє здоров'я.

Запитання		Відповідь		
Чи звертаєте Ви увагу під час купівлі різних товарів на екомаркування?		завжди, %	іноколи, %	ніколи, %
Стать	Жінки	25	56	24
	Чоловіки	30	51	19

Педагогічне дослідження свідчить, що 32% дівчат-підлітків у разі вибору напою для споживання надають перевагу „Кока-Колі”, а не мінеральній воді. При цьому основним мотивом є те, що даний напій більш подобається і смачніший. Разом з тим практично всі обізнані з лікувальними властивостями мінеральних вод. 44,6% учениць виявили бажання допомогти своїй бабусі продати на базарі яблука, які вона назбирала під яблунею, що росте біля дороги, а 8% дівчат визнали, що в ситуації вибору між купівлею м'яса, яке було розкладене на землі, за нижчою ціною і тим, що на прилавку, але дорожчого, вони порекомендують своїй мамі купити дешевше, і основним мотивом виступає менша вартість продукту, а також жалісне ставлення до продавців, яким „потрібні гроші”.

33% дівчаток зазначили, що не розмовляють зі своїми батьками про навколишнє середовище і 67% зізнались, що розповідають їм про побачені порушення правил поведінки в природі дітьми або дорослими, діляться своїми враженнями після перегляду передач, фільмів про природу або ж у ситуаціях, які їх обурили („коли я на власні очі побачу, як люди викидають сміття і забруднюють водойми”, „коли з колонки біжить жовта вода і мене цікавить, якого кольору чиста вода”, „коли йдемо до бабусі по дорозі поблизу траси і немає чим дихати”, „коли я бачу людей, які забруднюють природу, мені хочеться їх засудити”). Учениці вказали на ряд причин, через які вони не розмовляють з батьками про навколишнє середовище. Такими є: „мені це не цікаво”, „у батьків немає часу”, „розмовляю, але їм байдуже”, „батьки не люблять про це говорити”.

Таким чином, одним з головних протиріч сучасної екологічної освіти є „прірва” між обізнаністю та реальним життям, яка утворилася у свідомості більшості людей. Це протиріччя попередньою моделлю практично не вирішувалось, тому освіта сталого розвитку має його вирішити чи бодай пом'якшити, оскільки усвідомлення особистої причетності громадян до екологічних проблем є одним із зав-

дань, проголошених у концепції сталого розвитку. Там же визначено і шляхи, якими можна досягти результату [3; 4]. Одним з них є формування компетентності, в тому числі й по відношенню до природи, тобто екологічної компетентності.

Під екологічною компетентністю розуміємо здатність людини до ситуативної діяльності в побуті і в природному оточенні, коли набуті екологічні знання, навички, досвід і цінності актуалізуються у вмінні приймати рішення і виконувати адекватні дії, усвідомлюючи їх наслідки для довкілля. Вона „вбирає в себе” такі компоненти, як: екологічні знання, екологічний стиль мислення, екологічні вміння, екологічний досвід, способи діяльності, індивідуальні характеристики: цінності, інтерес, високу рефлексію, емпатійність, відповідальне ставлення до природи та інші.

Отже, екологічна компетентність – це необхідна сходинка у формуванні екологічної культури особистості, яка містить у собі елементи кожного з попередніх етапів свого становлення. Сподіваємося, що формування екологічної компетентності людства стане тим кроком, який сприятиме підвищенню якісного рівня життя населення та створенню більш безпечного і добротного майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кисельов М.М., Деркач В.Л., Толстоухов А.В. та ін. Концептуальні виміри екологічної свідомості: Монографія. – К.: Вид. Парапан, 2003. – 312 с.
2. Данилов-Данильян В.И., Лосев К.С. Экологический вызов и устойчивое развитие: Учебное пособие. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 416 с.
3. Програма дій з подальшого впровадження „Порядку денного на ХХІ століття (Rio+5)”. – К.: Інтелсфера, 2000. – 59 с.
4. Програма дій „Порядок денний на ХХІ столітті” // Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт „Планета Земля” 1992). – К.: Інтелсфера, 2000. – 359 с.

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлюються питання, пов'язані із формуванням у підлітків екологічної компетентності як важливої складової екологічної культури в контексті ідей сталого розвитку.

SUMMARY

The article deals with the issues connected with the development of ecological competency in teenagers as an important part of their environmental culture within the framework of the ideas of sustainable development.

*Діордієва Г.Г.
м. Кіровоград (Україна)*

УДК 37.033

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Державні національні документи з питань сучасної освітньої політики в Україні оцінюють освіту як важливий засіб забезпечення здоров'я нації та екологічної безпеки. Отже, одне з основних завдань сучасної освіти та виховання – формування екологічної компетентності особистості. Екологічна компетентність, як цілісне явище, включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості; передбачає здатність учнів не лише обґрунтовувати свої світоглядні позиції у сфері екології, а й користуватися здобутими знаннями у повсякденному житті. У процесі життя одних теоретичних знань не достатньо, необхідно знати ще й більш-менш конкретні умови для їх застосування. Тобто необхідно оволодіти „ситуативними знаннями”. Формування екологічної компетентності – процес, тісно пов'язаний з формуванням екологічної культури особистості як складової системи національного і громадського виховання. Даний процес забезпечується як через екологізацію змісту шкільних дисциплін, інтегровані уроки, екологічні модулі, так і через позакласну роботу.

Формування екологічної компетентності особистості, як невід'ємної складової життєвої компетентності, відбувається з раннього дитинства протягом життя. Найскладнішим віком щодо формування екологічної компетентності є підлітковий вік. Тому він вимагає найбільшої уваги та відповідальності при створенні програм екологічно-виховної роботи. Отже, формування екологічної компетентності підлітків – це не тільки одне з надзвичайно важливих соціальних завдань, це одночасно досить складний психолого-педагогічний процес. Не так просто переконати дитину, що природа – це спільний дім усього живого, вона не має нічого зайвого, вона гармонійна, проте надзвичайно чутлива і вразлива. Належить навчити підлітка правилам поведінки в навколишньому світі, які б стали її дороговказом на все життя.

Процес становлення екологічно компетентної особистості передбачає формування:

- об'єктивних знань про світ природи в контексті проблем і завдань реального життя;
- моральних взаємовідносин людини та об'єктів природи;
- любові до світу природи;
- здорового способу життя як складової екологічної компетентності, основи екологічного самозбереження;
- потреби жити в екологічно чистому довкіллі – основної умови нормальної життєдіяльності особистості;
- уявлення про сутність сучасних проблем довкілля та їх самоусвідомлення;
- вмінь оцінювати та прогнозувати наслідки будь-якої діяльності, пов'язаної із втручанням у природне середовище;
- навичок участі у безпосередній природоохоронній та дослідницькій роботі в довкіллі;
- навичок вести пропагандистську роботу екологічного спрямування.

З метою найкращої реалізації процесу формування екологічної компетентності підлітків ми при створенні програми дії спиралися на такі педагогічні умови:

- вихідними основами є міжпредметність, системність та нерозривність екологічних знань (допомагають вибудовувати нові знання та уміння екологічного напрямку вже сформовані під час вивчення предметів природничого та гуманітарного циклів);

- обов'язковим є врахування єдності інтелектуального та емоційного сприйняття природного середовища (правила екологічно доцільної поведінки в навколишньому середовищі дитина повинна не тільки автоматично запам'ятовувати, а також усвідомлювати їх на основі емоційного переживання);

- створення нових виховних ситуацій (збуджує внутрішні механізми активності, стимулює потреби у практичних діях, отже формує готовність до активної діяльності; актуалізує оцінку учнями стану свого самовираження, а також корекцію міжособистісних стосунків);

- розширення сфери діяльності та самодіяльності учнів (кожен підліток отримує можливість поповнити знання екологічного напрямку, досвід екологічно доцільної поведінки (через створені навчальні ситуації), кожен залучається до екологічної діяльності за індивідуальним вибором);

- збагачення навчальної та виховної діяльності елементами творчості (розширює простір для вияву, розвитку та реалізації творчих здібностей та можливостей особистості підлітка).

12. UNESCO-UNEP International Congress on Environmental Education and Training. Speech made by M'Bow A.M. Director General of the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO) at the opening session of the UNESCO-UNEP International Congress on Environmental Education and Training. – Moscow, August 17, 1987. – 12 p.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються методологічні засади, провідні ідеї та поняття екологічної освіти, в яких знаходить відображення сучасне осмислення вчення В. Вернадського про біосферу та ноосферу, що визначає розвиток цієї галузі педагогічної теорії й практики у більшості країн світу.

SUMMARY

In the article the main attention is paid to disclosing issues of methodology. Principle ideas and concepts of environmental education in which a modern interpretation of V. Vernadsky's teaching on the Biosphere and the Noosphere have found its reflection and which determine the development of this branch of pedagogical theory and practice in the majority of the world countries.

Зміст

<i>Бартенева І.О.</i> ЕКОЛОГІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ШКОЛІ ЯК СКЛАДОВА ЕКОЛОГІЧНО ОРІЄНТОВАНОЇ ПЕДАГОГІКИ	3
<i>Власенко О.Г.</i> ЕКОЛОГІЧНІ ЗНАННЯ В ХІМІЧНІЙ ОСВІТІ ВИЩОЇ ШКОЛИ (НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ "РОЗЧИНИ").....	13
<i>Денисюк Н.В.</i> ЕКОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – ШЛЯХ ДО БЕЗПЕЧНОГО МАЙБУТНЬОГО	23
<i>Діордієва Г.Г.</i> МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ	28
<i>Єрмакова С.С.</i> КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ	34
<i>Захлебний А.Н.</i> "ЕКОЛОГІЯ – ЗДОРОВ'Я – БЕЗПЕКА ЖИТТЯ"	47
<i>Калюжна Є.М.</i> РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ	50

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПЕДАГОГІКИ:**
методологія, теорія і практика

Збірник наукових праць

Випуск перший

Відповідальний редактор В.В. Червонецький

Технічний редактор О.Ф. Богова

Верстка О.В. Троян

Коректори Л.І. Пац

В.Г. Мараховська

Р.А. Куцова

Підписано до друку 16.11.2004

Формат 60x84/16. Папір типографський

Гарнітура Times. Друк - ризографія

Ум.-друк. арк. – 10,41. Обл.-вид. – 13,38.

Ум.-вид. арк. – 12,44

Тираж 500 прим. Зам. № 48

Видавництво ГДПШМ

84626 м. Горлівка, вул. Рудакова, 25